

סדר הפרשיות בתפילין – The Order of the Parshiot in Tefillin

Rabbi Hershel Schachter

(1) תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לד עמוד ב

ת"ר: כיצד סדרן? קדש לי והי' כי יביאך מימין, שמע והי' אם שמוע משמאל. והתניא איפכא! אמר אביי, ל"ק: כאן מימינו של קורא, כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן

(2) רש"י מסכת מנחות דף לד עמוד ב

כיצד סדרן - סדר הנחתן

כאן מימין של קורא כאן מימינו של מניח - כשהקורא עומד כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה

והקורא קורא כסדרן - כסדר שהן כתובין בתורה מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר דהשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן והא דתנא איפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל אמניח קאמר דהוא ימין של קורא

(3) תוספות מסכת מנחות דף לד עמוד ב

והקורא קורא כסדרן - פירש בקונטרס כסדר שהן כתובין בתורה מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר והשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו נמצא קורא קורא כסידרן וקשה לר"ת דאמאי פלגינהו שקורא שתיהן הראשונות מימין וכל האחרונות משמאל היה לו לומר ראשונה מימין וכל אחרות משמאל או איפכא דג' ראשונות מימין ורביעית משמאל כמו גבי נר מערבי דפרק שתי הלחם (לקמן דף צח:): דיליף דנרות של מנורה מזרח ומערב מונחים מדכתיב בנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' ולא אמרינן חצי הנרות לפני ה' וחצי האחר לאו לפני ה' ומפרש ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים וניחא השתא מה שחלקו וכן פירש רבינו חננאל בסנהדרין (דף פט.). כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע וכן רב האי גאון והיה מניח סימן הויות להדדי פי' והיה כי יביאך והיה אם שמוע פנימיות זו אצל זו וכן בתשובת הגאונים שכתב ה"ר יוסף טוב עלם והאי דקאמר הקורא קורא כסדרן לאו כמו שפירש בקונטרס כסדר שכתובות בתורה אלא מפרש ר"ת דהוא סיום הברייתא דכיצד סדרן וקאמר שקורא כסדר שמונחין בתפילין מימינו לשמאלו דהיינו קדש והיה כי יביאך והיה אם שמוע שמע ואפילו לא יהא מן ברייתא אין קשה כלום ובמכילתא משמע כפירוש הקונטרס בפרשת והיה כי יביאך דקתני התם בד' מקומות מזכיר פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ארבע פרשיות כו' והדר קתני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסידרן יגנזו משמע כסדר ששנאן ברישא ויש לדחות דבכתיבת הסופר קאמר אבל אין קובעין בתפילין כסדר זה ואין נראה כלל ובשימושא רבא תיקון התפילין משמע כפירוש הקונטרס וז"ל ומשוי פרשתא דקדש מימין בביתא קמא ופרשתא דבסמוך ליה בביתא תניינא והיה כי יביאך ופרשתא דשמע בשלישית ופרשה דוהיה אם שמוע ברביעית, מ"ר

(4) הלכות קטנות למרדכי (מנחות) הלכות תפילין

שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים כסדר רש"י ז"ל ורמב"ם

(5) ערוך השולחן אורח חיים סימן לד ו-ט

סעיף ו: אל יפלא בעיניך דכיון שתפילין של רש"י פסול לר"ת ושל ר"ת פסול לרש"י וא"כ איך אפשר שגאוני עולם וחסידי הדורות וכלל ישראל בכמה זמנים לא יקיימו מצות תפילין וברכתן היתה לבטלה ח"ו ולכן אף שבחבורים מן דינים והלכות אינו ראוי לכתוב דברים הנאמרים בלחישת ההנסרות לה' אלהינו ובפרט שבעונותינו אין אתנו שום ידיעה מזה מ"מ כדי שלא יפלא בעיניך נבאר מעט מהרבה כפי הבנתנו בס"ד
סעיף ז: דע דבעל מגדול עוז שמיישב השגות הראב"ד על הרמב"ם כתב בענין זה [תפילין פ"ג הל' ה'] וז"ל כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי גאון אינו אומר כן וכו' ואני אומר הרב המחבר מפרש כאשר קבל מרבותיו וכו' ומצאתי לחכמי לונג"ל ששאלו וכו' והשיבם וכו' והיודע סוד וכו' ישכיל שיש לכל הדיעות שורש וענף ואלו ואלו דא"ח וכו' וכבר העיר

עלינו רוח ממרום ומצאנו מדרש נסתר ונעלם והוכרחנו לשנות מה שהורגלנו והחזקנו בכסדרן וכן נהגו רבותינו האחרונים וכו' עכ"ל כלומר שמתחלה עשו כר"ת ואחרי שמצאו המדרש הנעלם הוכרחו לשנות ולהניח כסדרן כדעת רש"י והרמב"ם ז"ל

סעיף ח: ולענ"ד המדרש הנעלם הזה הוא בזוהר פנחס [דף רנ"ח.]. דהנה בזוהר סוף בא אומר מפורש פרשה קדמא קדש וכו' תניינא והיה כי יביאך וכו' פרשה תליתאה שמע וכו' ובגין כך שמע סמוך לוהיה וכו' פרשה רביעאה רזא דדינא קשיא השמרו לכם וכו' עכ"ל הרי מפורש כרש"י וראיתי מי שדחה זה לאמר דכוונתו על הכתיבה אבל באמת אינו כן כדמוכח מכל הענין שם דאהנחה קאי והאמת כן הוא וע"פ הזוהר דפנחס יתבארו הדברים:

סעיף ט: וז"ל הזוהר שם תפילין דיליה כסדר הוי' דאיהו קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמע אבל בעלמא דאתי הויות באמצע דאינון ה' ה' וכו' עכ"ל והאריך בזה ע"ש ולענ"ד בביאורו דהנה בספ"ג דפסחים אמרו חז"ל שלעתיד לבא יאמרו שם הוי' ככתיבתו וזהו דכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד מפני שאז יהיה ביטול היצה"ר כדכתיב לא ירעו ולא ישחיתו וממילא שגם הצרות יכלו כידוע ולכן עתה והיה אם שמע האחרונה דבה כתיב השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה וגו' משא"כ לעתיד לבא תהיה שמע האחרונה שבה כתיב אך אהבת ה' ואין בה עונש וזהו שאומר הזוהר בפ' בא [שמות דף מ"ג:]: פרשה רביעאה רזא דדינא קשיא כמבואר למבין ובפנחס [במדבר, רעיא מהימנא רנ"ח] אומר דלעתיד לבא הויות להדדי כלומר ששני והיה סמוכים זל"ז משום דבאותיות והיה יש כל שם הוי' ולעתיד לבא יהיו זה אצל זה דאינון ה' ה' כלומר הוי' דכמו שנכתב כך נקרא ורמז יש לזה בהשינ"ן דקדש ושמע שהם אצל השינ"ן דשל ראש ויש בהם ביחד י"ג ראשים כמנין אחד כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ונמצא דלפ"ז שניהם אמת לפי כוונת התורה אלא דבזמנה"ז יותר נכון כרש"י מפני הטעמים שאמרנו ולכן אמרה הברייתא שמע והיה שמע משמאל דעכשיו יתפרש מקודם שמע ואח"כ והיה אם שמע ולעתיד לבא יתפרש שמע והיה אם שמע משמאל כלומר משמאל יהיה שמע ואח"כ והיה אם שמע והיינו דשמע יהיה בסוף והויות באמצע

6) שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לד:ג
לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות

7) משנה ברורה סימן לד:ג
ולר"ת - כתבו הפוסקים דגם ר"ת [ד] מודה דבעינן כתיבתן כסדר שהם כתובין בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמע אלא דפליג ארש"י לענין הנחתן בבתיים וע"כ הרוצה לכתוב תפילין לדעת ר"ת יכתוב בשל יד שהם בקלף אחד קדש והיה כי יביאך ויניח חלק והיה אם שמע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמע ובש"ר יכתובם בארבע קלפים כסדר ממש ויסדרם בבתיים. קדש. והיה כי. והיה אם. שמע. ולענין דיני פתוחות וסתומות בהתפילין איך להתנהג לדעתו כבר ביארנו לעיל בע"ה בסימן ל"ב ע"ש

8) רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק ב:יא
הקורא למפרע לא יצא, במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אף ע"פ שאינו רשאי אני אומר * שיצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה, קרא פסוק וחזר וקראו פעם שנייה הרי זה מגונה, קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו

9) ט"ז יורה דעה סימן רפח
ואצ"ל אם הקדים פרשה כו'. תימה לי דאפכא מסתברא דיותר יש פסול בכותב שלא כסדר בהדיא פרשה גופה מבהקדים פרשה לפרשה שהרי מצינו בא"ח סי' ס"ד קראה למפרע לא יצא בד"א בסדר הפסוקים אבל הקדים פרשה לחברתה אע"פ שאינו רשאי יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה והכא נמי אינה סמוכה לה וכן מוכח ברמב"ם שהרי בפרק א' כ' שאם הקדים אות אחת שלא כסדר לא יצא ובפ' ה' הוצרך לכתוב הקדים פרשה ובסי' ר"ץ הוכחתי שלדעת התוס' כשר באמת בהקדים פרשה וע"ש

קושיית העולם על מחלוקת הנ"ל
מפורסמת קושיית העולם
איך נולדה מחלוקת
כזו באיזה זמן מן הזמנים

במצוה הנוהגת בכל יום ויום שאפשר לברר איך מנהג העולם. ולכאורה אפשר לפרש הדבר שהיו זמנים שהמלכות גזרה שלא להניח תפילין ומצות תפילין נתרשלה מרוב הצבור כמו שנתבאר לעיל סימן מב. וכיון שרק יחידי סגולה שמרו על המצוה משכחת לה שמסבת הגלות אבדו אלה התפילין. וכשבטלה הגזרה והתחילו שוב להניח תפילין נולדה המחלוקת איך לשום הפרשיות בהכתים. אבל זה דוחק גדול שהתפילין של כל הצבור יאבדו בבת אחת ולא ישאר מהם מספר ידוע שאפשר יהיה לברר מהם ספק זה. והרי מצינו שם בגמרא מנחות לה: לענין השאלה אם מותר לתפור רצועות של תפילין שנפסקו, שרב אשי השיב: פוק חזי מה עמא דבר. [וגם בזה יש מחלוקת בין רש"י לר"ת לקולא או לחומרא] הרי שאפילו בשאלה כזו ברצועות שנפסקו שזה דבר מקרי ולא תמיד. בכל זאת היתה תשובתו של רב אשי שיש לברר השאלה על ידי מנהג העולם, כל שכן בדבר תמידי ועיקרי בוודאי שייך לומר: פוק חזי מה עמא דבר. וכעין זה מצינו בפסחים נד. לענין המחלוקת אם קרבן פסח דוחה שבת, פוק חזי מה עמא דבר הניחו לישראל אם אינן נביאים בני נביאים. ובירושלמי פ"ז ה"א הקשה על עצם המחלוקת איך משכחת לה שיפול ספק בדין זה. הרי אי אפשר לייך שנה שלא יחול בהם ערב פסח בשבת ואיך נעלם מהם בזמן קצר דין זה שפסח

דוחה שבת. ותי' כדי ליתן גדולה להלל. ואם על דבר שחל רק פעם בי"ד שנה לא שייך מחלוקת כ"ש בדבר הנהוג אצל הצבור בכל יום ויום. עוד קשה הרי מבואר בגמ' מנחות שם וברמב"ם פ"ג מהל' תפילין שעשרה דברים יש במעשה תפילין וכולן הלכה למשה מסיני. ואיך זה אפשר שבכל הפרטים והדקדוקים השונים שיש בתפילין היתה להם מסורת הלכה למשה מסיני. ובדבר יסודי כזה כתיבת הפרשיות וסדרן בהכתים שאם יחליף הסדר התפילין פסולין. לא היתה להם שום קבלה ומסורת.

ביאור חדש לקושיית העולם
לכן נ"ל לבאר ענין זה על פי מה שמבואר במנחות לד: אמר רב הננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולות אמר אביי לא אמרן אלא גווייתא לברייתא וברייתא לגווייתא אבל גווייתא לגווייתא וברייתא לברייתא לית לן בה. א"ל רבא מאי שנא גווייתא לברייתא וברייתא לגווייתא דלא כו' ברייתא לברייתא וגווייתא לגווייתא נמי כו' אלא לא שנא. ומבואר מדברי אביי ורבא שבימיהם לא היתה להם מסורת והלכה קבועה לעכב איך הוא סדר הנחת הפרשיות בתפילין של ראש. שהרי פליגי בדינו של רב שהחליף פרשיותיה פסולות באיזה אופן פסולות. ואם היתה להם הלמ"מ סדר הפרשיות בוודאי שזה מעכב ולא היה אומר אביי: לית לן בה.

ויש לבאר הענין ע"פ שמצאנו כעין זה בר"ה לג: שיעור תרועה כשלשה שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי כו' אתקין ר' אבהו. ורב האי גאון מובא בראשונים ובר"ח שם שמנהגים שונים היו בישראל וכלם תרועה נינהו וכל אחד יצא כדין ור' אבהו הוא שהתקין שיעשו כולם באופן אחד שלא יהיו כשתי תורות. אותו הדבר יש לומר בענין שלפנינו בדין סידור הפרשיות כפי ד' השיטות שיש בסידורן: שמושא רבא, רש"י, ר"ת וראב"ד. וזהו היסוד מה שמצינו בגמ' שם שתי ברייתות החולקות: ת"ר כיצד קדש לי

ד' ד"א: ובתפילין של יד אין מקפידין וחולקין כו' אלא כותבין בין על הסדר הכתוב בתורה בין שלא על הסדר וכך השיב ראב"ד בתשובה ור"מ כתב שיכתוב כסדר הכתוב בתורה. וראה בשמ"ק מנחות לד: אות ו. ובמכילתא סוף פ' בא מפורש: ואם לא כותבן כסדרן הרי אלו יגנוזו. וע"כ שקאי על תפלה של יד. ומבואר שס"ל להראשונים הנ"ל שהבבלי חולק על המכילתא וסובר שאין סדר הכתיבה מעכב בשל יד. וראה בהשמטות כאן עוד תירוץ.

אחרי כתבי ראיתי בשו"ת בשמים ראש סי' כ"ד בשם הרא"ש העיר קצת במ"ש. ומביא שם שהגאונים פי' בגמ' אלא ל"ש וכשר ובכסא דהרסנא שם העיר ג"כ ששניהם כשרים ד"ת. וכבר כתבתי בכ"מ שאין לסמוך על המקורות שהביא. ואולי גם תשובה זו מזויפת היא. ועצם הדברים ניתנין להאמר ע"פ הראיות שכתבהי.

והיה כי יביאך מימין שמע והיה א"ש משמאל והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כו'. אלא שרב בא ותקן שכולם יעשו באופן אחד ואם החליף פסול. ועל זה פליגי אביי ורבא באיזה אופן היתה התקנה של רב לפסול. ואם הדבר כך אפשר להבין איך נולדה אח"כ מחלוקת בסידורן מפני שנשאר בידיהם של הצבור הרבה תפילין מאבותיהם שהיו מסודרין באופן אחר ואלה הבאים החזיקו במנהג אבותיהם אף אחרי התקנה של רב. וככה עבר המנהג שלהם גם לדורות הבאים. כמו שאמרו בגמ' אלה התפילין של אבי אבא הן. ולכן אי אפשר היה להכריע. על ידי פוק חזי מה עמא דבר. ומצאנו כעין זה בסדר קריאת הגדה של פסח. בפסחים קטז. שרב אומר מתחיל עבדים היינו ושמואל אומר מתחלה. ובר"ח שעבדינן כתרזויהו. ומובא בסדר רב עמרם גאון תשובת ר' נטרונאי, שזמן רב אחרי התקנה לומר תרוזיהו נשאר עוד מקומות שנהגו כמנהג אבותיהם כשמואל להתחיל מתחלה ולא כתקנת חכמים בתראי להתחיל עבדים ולומר תרוזיהו. עוד יש לומר על פי שמצינו

עוד ישוב
בחולין מו: שפליגי רבא לקושיא הנ"ל
ורב הונא ומסיים בגמ' אלא

לא שנא. ופליגי שם הגאונים והראשונים אם האי לא שנא לקולא וכשר או לחומרא וטרפה. ולפי"ז י"ל שגם בלא שנא הנ"ל במנחות יש שפירשו לא שנא וכשרה כלומר שבין החליף גוייתא לברייתא כו' כשרה. ופליגי על דינו של רב. ומזה נולדו המנהגים השונים. והמחלוקת של הקדמונים. ומצינו מחלוקת כעין זו בכתיבת הפרשיות של תפילין של יד. בס' אהל מועד שער